

szignatúra (lat.) 'az ívszám jelzése' (16, 8, 4 v. 2), mely az ív első oldalán alul található
szurrogátum (lat.) '(tartalmi) kivonat, pótlék'. NDA: a dokumentumok tartalmát annak értékelése, bírálata nélkül közvetítő metaadat ('tartalmi kivonat')
tabula (lat.) 'a könyvek illusztrálására szolgáló kép, rajz, metszet' (a tábla kifejezés 1405 k. jelent meg)

téka (gör.–lat.) 1603, 1693: 1. 'könyvtár', "Szép nagy királyi téka, vagyon benne mintegy százezer könyv" (Mnyt-esz, 3/877), 1708: 'az a hely, ahol tartanak valamit', 2. 'könyves szekrény, polc', "Téka: Repositorium" (uo.)

téma (gör.) 1790: 'a közlés tárgya', a mondanivaló nyilvánvaló, ismert része

terminológia (lat.+ gör.) 'szakszókincs'

terminus technicus (lat.) 1835: 'műszó'

tezaurusz (gör.) 'szótár, a fogalmak közti logikai kapcsolatokkal' eredetileg kincstár, kincses ház, átv. értelemben gazdag tartalmú, bőséges anyagú művek címe. NDA: természetes nyelven kifejezett fogalmak szabályozott, szükség szerint változtatható szótára, melyben szabványos formában feltüntetik a fogalmak és szavak közötti összefüggéseket

titulatúra (lat.) 'címezés'

titulus (lat.) 1531: 'ranggal járó cím', majd: 'cím, könyvcím'. NDA: dokumentum megnevezésére szolgáló, abban szereplő szó, kifejezés vagy egyéb jelcsoport ('cím')

tomos, tomus (gör.–lat.) 'kötet'. NDA: könyv – általában fizikailag is, de adott esetben csak megjelölésével megkülönböztetett – önálló egysége, vagy kis terjedelmű könyvek, illetve időszak kiadványok részegységeinek egybekötésével létrejövő fizikai egység

totum (lat.) 'egész, egésze', tezaurusokban az egésze reláció szabványosított magyar neve (T)

transzkripció (lat.) 'hang v. kiejtés szerinti átírás' – a raktári jelzet megállapításában használatos

transzliteráció (lat.) 'betű szerinti átírás' – a bibliográfiai leírásban és egységesítésben használatos

trivium (lat.) a középkori „hét szabad művészet” alaptudományai, a grammatika, dialektika, retorika összefoglaló neve, Boethius alapján

unikum (lat.) 'egyetlen példányban megmaradt dokumentum'

vademecum (lat.) 'jőjj velem', zsebkönyvek szimbolikus címe. NDA: szakmai (gyakorlati) tudnivalókat tartalmazó kis alakú (év)könyv ('zsebkönyv')

verzó (lat.) 'lap hátoldala'

vetustissima (lat.) (tsz.) 'rég, ritka könyvek gyűjtőneve' a könyvtári állományban

volumen (lat.) 'tekercs, kötet', az ókori, tekercs alakú dokumentumok nevéből származó kötetelnevezés

xilográfia (gör.) 'fametszet', az első illusztrációs módszer

Irodalom

A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Bp., Akadémiai Kiadó, 1967–1984.

BAKOS Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kézikönyve. Bp., Akadémiai Kiadó, 1994. 843 p.

BUDA Attila: Könyvtári ismeretek kézikönyve. Bp., Koro-na, 2000. 292 p.

Könyvtári elnevezések és meghatározások. MSZ 2155-55, Bp., MSZH, 1974. 42 p.

SZOLNOKI Ernő: Bibliográfiai lexikon. Bp., Vörösvári Kiadó, 1943.

SZŐKE Ágnes: Antik eredetű szakszókincs. Bp., Athenaeum, 1999. 286 p.

Prókai Margit

(II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, Miskolc)

Hagyomány és változás az indexelő és referáló szolgáltatásokban

A fenti cím a *Serials Review* című folyóiratban az e témában megjelent cikkekhez írt szerkesztői bevezető címének [1] szabad fordítása.

A referáló és indexelő szolgáltatások múltja

A túl sok információ jelszavát a 20. században kezdtük hangsúlyozni, de a probléma sokkal ré-

gebbi. A nyomtatás elterjedését követően hamarosan felismerték a kutatók, hogy hatékonyabban kell kezelniük a publikációk növekvő mennyiségét, amely akkortájt főként könyveket, almanachokat és hírleveleket jelentett. Ezért indította útjára Denis De Sallo 1655-ben a nyugati világ első tudományos folyóiratát *Journal des scavans* néven, amely 1816-ban *Journal des savants*-ra változott. Néhány hónappal később a francia nyelvű folyóirat mellé zárkózott fel a brit Királyi Kémiai Társaság (Royal

Society of Chemistry) folyóirata, a *Philosophical Transactions*, és mindkét folyóirat megjelenik mind a mai napig. A *Journal des savans* tartalmát lényegében referátumoknak tekinthető írások adták.

Az 1800-as évek elejére a kutatókat az eddigienél is jobban foglalkoztatta a rögzített információ mennyisége. Azt állapították meg, hogy a kutatásukhoz szükséges irodalom kevesebb mint felét tudják csak elolvasni. Megpróbálták erre azzal megoldást találni, hogy létrehozták az egy-egy tudományra koncentráló folyóiratokat. Abban reménykedtek, hogy a szakirodalmat kezelhető szeletekre vághatják; ez azonban nem oldotta meg a problémát. Ebben az időben kezdtek egyre nagyobb számban megjelenni a referáló folyóiratok és az indexek. Ezek között volt a *Pharmacopoeia of the United States* 1820-ban, az *Index Medicus* 1879-ben, az *Index Notes* (az *Engineering Index* elődje) 1884-ben, a *Science Abstracts* (az *Inspec* adatbázis elődje) 1898-ban. Ezek a referáló és indexelő szolgáltatások mind a mai napig működnek.

A referáló és indexelő szolgáltatások haszna

A meghatározástól függően a tudományos folyóiratok száma 100–200 ezer közé becsülhető. Ha kiindulási alapnak a kisebb számot vesszük, és azt feltételezzük, hogy egy-egy folyóirat havonta, számonként 10 cikket közölve jelenik meg, évi 12 millió cikkel kell számolnunk. Csak a matematika területén 50 ezerre becsülik az évenként megjelenő cikkek számát. Egy matematikusnak tehát 140 cikket kellene naponta elolvasnia. A referáló és indexelő szolgáltatások ebben az információfolyamot segítenek viszonylag könnyen eligazodni. Ezen az alapfunkción kívül számos értékes szolgálatot tesznek a kutatóknak. Mindenekelőtt a cikkek szintjén felhívják a figyelmüket a témájuk szakirodalmára akkor is, ha az adott folyóiratot nem ismerik, és az nem található meg intézményük könyvtárában.

Mivel a referáló és indexelő szolgáltatások hosszú időn át dolgozták fel a szakirodalmat, adataik elemzése pillanatképet adhat a kutatás aktuális állásáról. A kutatók leggyakrabban a *Thomson ISI* (korábban *Institute for Scientific Information*) által gyűjtött egyedi adatokat használják arra, hogy meghatározzák, mely folyóiratokban közöljék cikkeiket, és megítélik azon folyóiratok sikerességét, amelyekben már publikáltak. A könyvtárak a refe-

ráló és indexelő szolgáltatások segítségével pótolják állományaik hiányait úgy, hogy a teljes szöveget jelentő dokumentumokat könyvtárközi kölcsönzés útján szerzik be. A könyvtárosok a folyóiratok kiválasztásában vagy lemondásában minőségi tényezőnek tekintik azt, hogy feldolgozza-e őket valamelyik a referáló vagy indexelő szolgálat.

Az újabb idők fejlődése

A 20. század közepére a referáló és indexelő szolgáltatások is érezni kezdték azt a nyomást, amely a növekvő tudományos szakirodalom kezelésével rájuk nehezedik. 1947-ben a *Chemical Abstracts* elkészítette 1937–1946 közötti indexét. Ehhez 1,6 millió indexkártyára, 9 kilométernyi korrektúrára és több évre volt szükség. 1960-ra a referátumok száma meghaladta az évi százezret, ami az 1907-es induláshoz képest 1207%-os növekedést jelent. Ugyanebben az évben a *Science Abstracts* 21 ezer referátumot állított elő, ami az induláshoz képest 1376%-os növekedést jelent. Más referáló és indexelő szolgáltatásoknak hasonló problémákkal kellett szembenézniük. Termelésük hatékony növelésére jó eszköznek ígérkeztek az akkor még viszonylag új számítógépes technológiák. 1957-ben elkészítik a *Biological Abstracts* első számítógéppel létrehozott szerzői mutatóját. 1960-ban jelenik meg először a *Chemical Titles*, az első, szinte kizárólag számítógéppel szerkesztett és indexelt periodikum, továbbá az *Index Chemicus* számítógépes indexe a molekulaformákról. 1963-ban indulnak be az *Engineering Information* első számítógépes referáló és indexelő szolgáltatásai, valamint a *Medlars*. 1967-ben kezdik mágnesszalagon szolgáltatni a *Psychological Abstracts*et, és lesz a *Science Abstracts*ből *Inspec*. 1968-ban jelenik meg a *SPIN* (*Searchable Physics Information Notices*) adatbázis, 1969-ben offline keresések indulnak a *DIALOG* szoftverrel.

Az új számítógépes rendszerek a nyomtatott dokumentumok jellemzőire épültek. Az elektronikus folyóiratok, és különösen a csak elektronikus formában létező folyóiratok megjelenése az 1990-es években a referáló és indexelő szolgáltatások teljes körű újratervezésének szükségességét hozta magával. Ez az újjászervezés az alapanyag kiválasztását és beszerzését ugyanúgy érinti, mint az indexelést, vagy a végtermék eljuttatását a fogyasztóhoz. Mindezt úgy kell megvalósítani, hogy a nyomtatott és az elektronikus hordozó sajátosságait egyaránt figyelembe lehessen venni. Mint-

egy tíz évvel később megint változtatni kellett, amit az internetnek és a World Wide Webnek a tudományos publikációs folyamatra gyakorolt hatása követelt meg.

A nyomtatás visszaszorulása és az új üzleti modellek

Ami korábban a nyomtatott referáló és indexelő szolgáltatás digitális mellékterméke volt, mára maga lett a termék. A szolgáltatások előbb mágnesszalagon, majd szélesebb körben, online voltak elérhetők 1972-től a *DIALOG* és az *ORBIT* útján. Később a mágneslemez, a CD-ROM, majd a web szolgált hordozóul, mivel az adatok amúgy is digitális formában álltak rendelkezésre. A hagyományos nyomtatott termékek használata közben lecsökkent, néhány termék el is tűnt. Az *American Psychological Association (APA)* például arról számol be, hogy míg 1967-ben a bevételük 67%-a származott nyomtatott termékekből, addig ez 1993-ban 42%-ra, 2000-ben kevesebb mint 10%-ra csökkent.

Sok esetben ugyanakkor meg kell tartani a nyomtatott változatokat is. Az *Elsevier* esetében továbbra is a nyomtatott *EMBASE* változat a legkeresettebb a fejlődő országokban, ahol problematikus a telekommunikáció és az internethasználat. A nyomtatott változatok iránti igény csökkenése a hordozók szerepében beállt változások következménye, a referáló és indexelő szolgáltatások iránti igény azonban nem csökkent. Az eladás helyébe a licencelés lépett.

Az online és a webes elérés világszerte a referáló és indexelő szolgáltatások piaci behatolásának növekedését hozta magával, ami néhány esetben megkövetelte, hogy az ügyfelek igényeinek jobb kielégítése érdekében regionális irodákat nyissanak a cégek. Az *Inspec* 2002. évi új licencszerződéseinek 35%-át Európában, 30%-át Ázsiában és a csendes-óceáni térségben, 35%-át az Amerikai Egyesült Államokban kötötték. A cégnek régóta volt irodája az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában, 2003-ban Hongkongban nyitottak regionális ügyfélszolgálati irodát.

Az elektronikus termékek marketingje és a velük való kereskedés jóval összetettebb, mint a nyomtatott termékeké. A vevőszolgálat és a szolgáltatás kritikus szerepet játszik. A vásárló számára lényegtelenné vált, hogy kitől veszi a terméket, ezért a

referáló és indexelő szolgáltatások tartalma mellett az egyedi vonások, a funkcionalitás fejlesztése is fontos. Mivel sok esetben az elektronikus dokumentumok mögött nincs archiválható nyomtatott változat, az archiválás kérdése kritikussá vált.

A referáló és indexelő szolgáltatások egyre több együttműködésben vesznek részt a közvetítőkkel (vendörökkel), kiadókkal, könyvtárakkal, egymással. A Thomson ISI által előállított *Web of Knowledge* például nemcsak saját adatokat tartalmaz, hanem a *Genbank*, a *BIOSIS*, az *Inspec*, a *Derwent*, a *CABI* és további húsz együttműködő anyagait.

A tudományos publikálás átalakulása

A tudományos folyóiratok előfizetési árainak az utóbbi 30 évben bekövetkezett növekedése arra késztetett számos könyvtárost és kutatót, hogy a hagyományos publikálást felváltani képes, kevésbé költséges alternatívákat alakítsanak ki. A szerzők, könyvtárak, a nonprofit és kereskedelmi kiadók közötti együttműködés nyomán számos érdekes, olcsó, jó minőséget nyújtó kezdeményezés született. Korunk kutatóinak a figyelmét azonban, úgy tűnik, leginkább a nyilvános hozzáférésű (open access) elektronikus publikálás vonta a legjobban magára. Ez arra az elgondolásra épül, hogy a tudomány mindenki számára legyen ingyenesen elérhető, és ne korlátozódjék azokra, akik megengedhetik maguknak az előfizetést. Az alapul szolgáló gazdasági modellek különbözőek. A *Pubic Library of Science (PLOS)* például kilencmillió dollár támogatást kap, míg a *BioMed Central* a szerzőktől kér díjat. A felhasználó számára azonban ingyenes az információ. És ezek csak a hivatalosabb, szabad hozzáférésű tudományos publikációs kezdeményezések. Az ilyen és hasonló szolgáltatások a már most is ingyenesen elérhető 450 millió weboldallal együtt óriási információforrást jelentenek.

Egy-egy webkereső kreatív használatával, türelemmel, és ha elegendő idő áll rendelkezésre, a felhasználók jó minőségű információt találhatnak szinte bármilyen témában. Hogy az eredmények vannak-e olyan jók, mint amilyeneket a fizetős szolgáltatások keretében kapunk, az információ végleges felhasználásán és a téma összetettségén múlik. Az orvostudomány területén például a web és a keresők használata nem helyettesíti a

Medline-t, mivel a komoly kutatási eredményeket nem közlik nyilvánosan hozzáférhető folyóiratokban. Egy kereső nem is tesz különbséget „jó” és „rossz” orvoslás között. A számítástechnika ezzel szemben sokkal szélesebb körben érhető el nyilvánosan, úgy, hogy a kutatási eredmények gyakran a weben még a folyóiratokban történő publikálás előtt megjelennek.

A 2003-ban főiskolát végzők már úgy nőttek fel, hogy találkozottak a számítástechnikával. Márpedig közülük kerülnek ki a jelen kutatói, akiknek az igényei meghatározzák és formálják a tudományos publikáció átalakítását.

Az Egyesült Államok egyetemén csökkent a könyvtárhasználat népszerűsége, míg az interneté növekedett. Az OCLC egy felmérése azt mutatja, hogy a megkérdezett hallgatók 79%-a használja a webet feladatai megoldására (42% minden, 37% a legtöbb feladat esetében). Ezzel szemben csak 50%-uk használta a könyvtári webportált. A hallgatók háromnegyede úgy gondolja, hogy sikeresen tud információt visszakeresni. Közel 66%-uk hiszi, hogy maga tudja a legjobban megítélni, melyik webes információt kell választania. Ezt a viselkedést nehéz lesz, talán lehetetlen is megváltoztatni. Ez a generáció a „szabad (értsd: ingyenes) információ” mellett áll, nem érti, és nem is támogatja a szerzői jogot. Profilja teljes egészében egybevág a nyilvános hozzáféréseken alapuló publikálási modellel.

Hogy miként alakul mindez hosszú távon, a nyilvános, nyitott hozzáférésű anyag tartalmán is múlik. Ha az tekintélyes, minőségi kutatást tükröz, és eléri a szükséges kritikus tömeg szintjét, továbbá a kutatók olyan anyagi elismerést kapnak pályájukon, mint amilyent a hagyományos publikálás nyújt nekik, a nyilvános hozzáféréseken alapuló publikálást széles körben elfogadja majd a kutatói társadalom. Ahogy az elmúlt századok során, a referálás és indexelés a jövőben is segíteni fog az információ nagy mennyiségének kezelésében és a tudományos kommunikáció folyamatának fenntartásában. A kritikus kérdés az, hogy ezeket a funkciókat valamely kifinomult kereső vagy a hagyományos referáló és indexelő szolgáltatások fogják-e ellátni [2].

Közben a keresési folyamat egésze is megváltozott: megnőtt a keresési szempontok száma, ráadásul nemcsak a bibliográfiai adatokban, hanem a teljes szövegben is kereshetünk [3].

A feldolgozás folyamata

A referálás kiterjedhet a referált kiadványok teljes terjedelmére, vagy lehet szelektív. Egyes szolgáltatók e kettő kombinációját alkalmazzák: a magfolyóiratokat teljességükben, a továbbiakat válogatva dolgozzák fel. A cikkek teljességét feldolgozó szolgáltatóknál a szelektivitás a folyóiratcímek kiválasztásában nyilvánul meg.

A *H. W. Wilson* cég teljességükben dolgozza fel a folyóiratokat, vannak azonban kritériumaik azoknak a cikkeknek a kizárására, amelyek nem képviselnek hosszú távú tudományos értéket. A folyóiratok kiválasztásának legfőbb szempontja a téma, valamint az adott téma tárgyalásának szintje. A *Wilson* kiadványai közül ugyanis több alsóbb éves hallgatók számára készül. Egy-egy szakterületen a legfontosabb folyóiratokat dolgozzák fel, és kevésbé a specializáltakat, többségüket az *American Library Association Committee on Wilson Indexes*, 1952-ben létrehozott bizottság döntése alapján. A szakértői bírálat (peer review) meglátta szerepet játszik a tudományos folyóiratok kiválasztásában, hiánya azonban nem kizáró ok [3].

A *Thomson ISI* 1958-as alapítása óta készíti közismert hivatkozási indexeit. Ehhez nem szükséges, hogy minden folyóiratot feldolgozzanak. A feldolgozás tehát szelektív, méghozzá úgy, hogy a feldolgozott folyóiratok listáit folyamatosan gondozzák, kéthetenként revideálják. Új folyóiratok kerülnek be, mások feldolgozását pedig megszüntetik. Évente közel 2000 új címet vizsgálnak meg, 10-12%-uk kerül be az adatbázisokba. Az értékelés fő kritériumai a következők:

- a folyóiratban közölt cikkek átfutási ideje,
- a nemzetközi jelleg,
- a hivatkozások különböző mutatói.

A szerkesztők sok idézettségi adattal dolgoznak. Ezek helyes értelmezéséhez tekintetbe veszik a különböző szakterületek egymástól eltérő hivatkozási szokásait. A már ismert, tekintélyes folyóiratok esetében olyan mérőszámokat vesznek figyelembe, mint a hivatkozások teljes száma, az impakt faktor és az újdonságindex. Az új folyóiratok esetében megnézik az ott publikáló szerzők és szerkesztőbizottsági tagok publikációinak jellemzőit. Az elektronikus folyóiratok kiválasztása ugyanolyan szigorú kritériumok alapján történik, mint a nyomtatott folyóiratoké. A kiadóknak biztosítaniuk kell, hogy azonosíthatók legyenek a következő adatok:

- a folyóirat címe,
- a megjelenés éve,
- az évfolyam és szám (ha van ilyen),
- a cikk címe,
- az oldalszámok vagy a cikk azonosító száma (amely nem lehet a DOI [digital object identifier]),
- a szerző(k) neve és címe,
- minden szám teljes tartalomjegyzéke. (amely tartalmazza a cikkek oldalszámait vagy a cikkek azonosító számát, kivéve, ha cikkenként jelenik meg a folyóirat).

A szerzőknek be kell tartaniuk a hivatkozási szabályokat, a hivatkozásoknak elegendő és megfelelő adatot kell tartalmazniuk ahhoz, hogy azok egyértelműen azonosíthatók legyenek [4]. A *National Library of Medicine (NLM)* és az ott előállított *Medline* jó példája annak, milyen messzire kellett menni a referáló és indexelő szolgáltatások átalakításában. 2000-től az NLM webalapú indexelő rendszert használ, amely lehetővé teszi egy online indexelési kézikönyv, webes tezaurusz használatát, valamint interakciót a *Medline*-nal, ami a konzisztens indexelést segíti. Az indexelők egy olyan listát kapnak a potenciális indexkifejezésekről, amelyet mesterséges intelligencia programok generálnak, és amely a címek, valamint az auto-referátumok szavaiból áll.

Az NLM jelenleg 83 online folyóiratot dolgoz fel. Harmincöt csak online jelenik meg, és 48-nak a nyomtatott változata nem tartalmazza az online verzió teljes anyagát. Ezenkívül a bibliográfiai leírások közel 70%-át a kiadóktól kapják elektronikus formában. Ez a rendszer lehetővé tette, hogy szélesebb körben, jobb minőségben és gyorsabban dolgozzák fel az anyagokat. 2003-ban az NLM várhatóan 600 ezer cikket fog indexelni, ami a négy évvel ezelőtti teljesítményt 40%-kal haladja meg. Az APA számítógéppel segített indexelést vezetett be, ami nemcsak azt tette lehetővé, hogy a munkatársak a *Psychinfo* indexelésének intellektuális, elemző vonatkozásaira koncentráljanak, hanem növelni tudták a feldolgozott anyagok mennyiségét is.

Az *Inspec* hasonló eredményekről számol be. Az indexelés, referálás, szerkesztés és fordítás részleges gépesítése lehetővé tette, hogy a feldolgozott folyóiratok számát 946-ról 1400-ra növeljék. Minden nagyobb referáló és indexelő cég szolgálhat hasonló példákkal [2]. A *Cambridge Scientific Abstracts (CSA)* gyakorlatában a referáló és indexelő szolgáltatás szerkesztési alapjai változatlanok

maradtak a cég 1950-es megalapítása óta. A folyamat egyes lépései azonban jelentősen megváltoztak a web korában.

Az új kiadványok megtalálását nagyban segítik az elektronikus címjegyzékek, az elektronikus vitafórumok, a weben történő keresések, valamint a kiadóktól elektronikus levélben érkező értesítések. A kiválasztás legfőbb szempontja a tematikus hovatartozás. A minőség ugyanis nem mindig egyértelmű az elektronikus kiadványok esetében.

Az elektronikus dokumentum időtálló azonosítása a webes publikálás hosszú távú sikerének kulcsa, ezért a CSA rekordjainak integráns része a DOI. A folyóiratok elektronikus verziója gyakran a terjedelm (oldalszám) és a megjelenés várható időpontja nélkül jelenik meg, ami kihívást jelent a referáló és indexelő szolgáltatások számára.

A CSA egyes adatbázisainál számítógéppel segített indexelést használ, amely nagyobb hatékonyságot eredményez. A minőségről és arról, hogy emberi közreműködéssel készüljenek az indexek, nem akarnak lemondani, ezért az indexelés teljes gépesítését nem tartják elképzelhetőnek. Egyetlen rossz indexkifejezés is semmivé teheti ugyanis a felhasználóknak az egész adatbázisba vetett bizalmát. A CSA tezauruszai között csatolókat épített ki, hogy lehetősége nyíljon a több adatbázisban történő keresésre, és kiegészítő indexelést adhassanak. Klasszikus referáló és indexelő adatbázisai mellé a CSA előállítja a *Web Resources Database*, webes információkat indexelő adatbázist is [5].

A referáló és indexelő szolgáltatások jövője

Létfontosságú a hagyományos referáló és indexelő szolgáltatásokon belüli, valamint a könyvtárakkal, kiadókkal és terjesztőkkel való együttműködés. Az együttműködés a különböző tudományterületeket feldolgozó szolgáltatók között is növekszik, és ki kell terjednie az új termékek és tartalmak kifejlesztésére, valamint az oktatásra. Az *Elsevier Engineering Information* már nem tekinti magát adatbázis-szolgáltatónak, hanem egy erőteljes feltáró platformot kíván a mérnököknek kínálni. Együttműködő partnerük az *Institute of Electrical Engineers*, amelynek *Inspec* adatbázisa az *Engineering Village 2* része lesz.

A referáló és indexelő szolgáltatások anyagainak a teljes szövegekkel és más releváns adatokkal való összekapcsolása az együttműködési kezdeményezések integráns része. Az ingyenes adatbázisokhoz való kapcsolódások száma is várhatóan nőni fog. A tudományos kommunikáció jövője egyre inkább elektronikus és webalapú. Ezt mutatja, hogy 2003 májusában csak elektronikus formában 5 ezer folyóirat jelent meg, a nyomtatásban és elektronikusan is elérhető egyetemi vagy tudományos folyóiratok száma pedig 15 ezer volt. A referáló és indexelő szolgáltatások feladata az, hogy a felhasználóknak szükséges információt könnyen elérhetővé tegyék, a forrás jellegétől függetlenül [2].

- [1] FOSTER, Connie: Abstracting and indexing information services: A focus on tradition and transformation. = *Serials Review*, 9. köt. 3. sz. 2003. p. 199.
- [2] LAWLOR, Bonnie: Abstracting and indexing information services: Managing the flow and scholarly communication – Past, present, and future. = p. 200–209.
- [3] MARK, Linda–TARULLO, Hope: Technology and transformation of abstracting and indexing services. = p. 213–220.
- [4] TESTA, James: The Thomson ISI journal selection process. = p. 210–212.
- [5] EMERSON, Craig–MIYAZAKI, Michael: Abstracting and indexing adapts to the Internet era: A publisher's perspective. = p. 221–223./

(Koltay Tibor)

A papír alapú és a digitális könyvtár forrásigényének összehasonlítása

A világgazdaság jelenlegi helyzetében, a költségvetési megszorítások idején, amikor a könyvtárosok a digitális könyvtár tervezési és integrálási feladataival szembesülnek, a *Colorado Egyetemen* (Boulder, USA, CO) *tizenegy könyvtárost* kértek meg egy elektronikus interaktív táblázat kitöltésére, hogy azonosíthassák egy teljesen papír alapú és egy teljesen digitális könyvtár erőforrásigényét és annak megoszlását a különféle könyvtári funkciók között. Erre az indította a kutatókat, hogy a digitális könyvtár, vagy más szóval a jövő könyvtára előbb megvalósulhat, mintsem várták, vagy ahogyan a mai könyvtári gyakorlat jelzi. Ennek számos jele van: az elektronikus folyóiratok elterjedése, az internet szerepe a tudományos kommunikációban, a hagyományos könyvtár falain túl lévő források használata stb.

A felmérés négy alapvető *feltételezésből* indult ki:

1. *Kevesebb munkaerőre* lesz szükség egy teljesen digitális könyvtárban, mivel kevesebb manuális kezelést igénylő munka fordul elő, bár a válogatási, beszerzési, katalogizálási és selejtezési tennivalók változatlanok maradnak.
2. Elegendő lesz *kisebb alapterület* a különféle funkciók számára.
3. A feltételezés szerint (erre utal a jelenlegi piaci gyakorlat is) a *dokumentumok beszerzésére* fordított összeg lényegében nem változik, viszont az állományvédelemre fordított források

felszabadulnak. (Ezért a vizsgálatban nem voltak tekintettel a dokumentumszerzés kiadásaira.)

4. Az *eszköz igény* nagyjából azonos marad.

A vizsgálat *módszertana* a következő volt. A megkérdezett *tíz egyetemi és egy közkönyvtáros* különféle könyvtári szakterületeken működik, de mindnyájan gyakorlottak a papír- és a digitális dokumentumokkal kapcsolatos munkában. Bár jelenleg és az előre látható közeli jövőben nincs és nem is lesz olyan könyvtár, amely kizárólag papír-, vagy kizárólag digitális dokumentumokkal működik, a válaszolókat arra kérték, képzeljenek el egy-egy ilyen könyvtárat, illetve az általuk ellátott funkciókat (*válogatás, beszerzés, katalogizálás, állományvédelem, kölcsönzés, tárolás, selejtezés*); e fő funkciókat a későbbiekben további részfunkciókra bontották. A könyvtári funkciók által igényelt erőforrásokat négy kategóriába sorolták: *munkaerő, terület, anyagok, felszerelés*, s a válaszolókat útbaigazították, milyen szempontok szerint állapítsák meg a velük kapcsolatos forrásigényt. Első lépésként a teljesen papír alapú könyvtár forrásigényét kellett a hét fő funkció között felosztani, majd az alfunkciók között. Második lépésben azt kellett megállapítaniuk, hogy a teljesen papír alapú könyvtárban az adott fő- és alfunkciókra megállapított forrásigény hogyan változik – százalékosan kifejezve – egy teljesen digitalizált könyvtárban.